

تبعیض جنسی و ادبیات کودکان

مترجم: بهاره بهداد

این کتابها در شکل‌گیری اولین تجربه ادبی کودک ماده آموزشی مهمی به حساب می‌آید و در تعیین هویت، آموزش نقش‌های جنسی و ارتباطات اجتماعی هر جنس، تأثیری چشم‌گیر دارد.

کودکانی که سواد ندارند و همین‌طور کودکانی که خواندن و نوشتن می‌دانند، بارها و بارها به تصاویر این کتابها نگاه می‌کنند و خود به انتقال دهندگان کلیشه‌های تبعیض جنسی که در کتابها منعکس شده، تبدیل می‌شوند. باید توجه داشت که کودکان از چهار سالگی، به طور غیرمستقیم، کلیشه‌های جنسی را تأیید می‌کنند و نقش‌های اجتماعی جنس‌های مختلف را می‌آموزند. از طرفی، نقش مردیان هم در این تأیید مؤثر است که از طریق انتخاب بازی‌های کودکان اعمال می‌شود.

درست است که کودکان از همان سنین پایین، رفتارهای جنس مربوط به خود را دارند، ولی منشاء این رفتارها را باید در دنیای بزرگسالان جست‌وجو کرد. این دنیا به کودکان تحمیل می‌شود. ضمن این که با روش‌های مختلف، آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده، نقش‌های هر جنس را به آن‌ها نشان می‌دهند. قبل از این که به نتایج این پژوهش بپردازیم، تذکر این نکته لازم است که فرض ما در شروع تحقیق، این بود که کتاب‌های تصویری کودکان، حاصل ارزش‌های هر دو جنس است.

تبعیض جنسی، حقیقتی است که با انکار پایان نمی‌یابد و بذر آن در درونمایه کتاب‌های کودکان جای گرفته است. علی‌رغم این که انتظار می‌رود در کتاب‌های بسیار مطرح تصویری کودکان که از بینشی بزرگسالانه و آگاه سرچشمه گرفته است، این مسئله وجود نداشته باشد، ولی می‌بینیم که حتی لطیف‌ترین آن‌ها نیز خود از خاستگاه‌های تبعیض جنسی است.

برای این که چشم‌بند را از چشمانمان کنار بزنیم و ببینیم که واقعاً در این حیطه چه می‌گذرد، انجمن اروپایی «طرفدار دختران»، در سال ۱۹۹۷، به پژوهشی در مورد تبعیض جنسی در ادبیات کودکان دست زد. در این پژوهش ۵۳۷ کتاب تصویری، در گروه سنی صفر تا نه ساله، با تجزیه و تحلیل آماری، مورد بررسی قرار گرفت (کتاب‌های بررسی شده، جدیدترین کتاب‌های چاپ شده از سال ۱۹۹۴ در فرانسه بود). برای تکمیل این تحقیق، گفت‌وگویی نیز با کودکان در مورد آن چه در تصاویر کتاب‌ها مشاهده می‌کنند، انجام شد.

چرا تحقیق روی کتاب‌های تصویری کودکان انجام شد؟

کتاب‌های تصویری، پایه ادبی مهمی است که در فرایند آموزشی، به آسانی می‌توان به آن دست یافت و در کتابخانه‌ها، مدارس و... یافت می‌شود.

مرزبندی شده نشان می‌دهند: خانم، خانه‌دار است و پیش‌بندی بر تن دارد و آقا، کفش راحتی به پا، روی مبل لم داده است. مادران در آشپزخانه و پدران سلطه‌گر و تحکم‌کننده‌اند. علاوه بر آن، در بیشتر این کتاب‌ها، دختران کوچک، احمق و پسران، قوی و مادربزرگ‌های پیر، تعریف‌کننده داستان‌هایی هستند که پیام‌های اخلاقی ارتجاعی دارند.

● در این کتاب‌ها، نیمی از خانم‌ها دو نقش را همیشه به خود اختصاص داده‌اند: نقش مادر و نقش خانه‌دار. تنها ۱۵٪ آن‌ها نقش اصلی در داستان دارند.

● چه انسان و چه حیوان، شهری یا روستایی، در همه موارد مادران شخصیت‌های ثانویه هستند. آن‌ها، همیشه حاضر و آماده، در خانه به نگهداری کودکان و امور منزل می‌پردازند. آن‌ها معمولاً پیش‌بند پوشیده‌اند و میز غذا را آماده می‌کنند. اگر در خیابان باشند، حتماً مشغول بردن بچه به مدرسه و یا پارک هستند و یا این که با ساک خرید در دست، از بازار می‌آیند. کمترین درصد، یعنی تنها ۵٪ مادران، غیراز خانه‌داری شغل دیگری هـ

● انجمن اروپایی «طرفدار دختران»، در سال ۱۹۹۷، به پژوهشی در مورد تبعیض جنسی در ادبیات کودکان دست زد

نتایج آماری تحلیل کتاب‌های تصویری کودکان

بر اساس این تحقیق، مشخص شد که کتاب‌ها تصویری مذکر و مردانه از دنیا نشان می‌دهند:

● ۷۷٪ عناوین کتاب‌ها شخصیت‌های مذکر را نشان می‌دهند.

● در تعداد انبوهی از تصاویر که بررسی شد، تصاویر معرف نشانه‌های مذکر ۳ تا ۴ برابر تصاویر دارای نشانه‌های مؤنث است.

● ۶۰٪ شخصیت‌های کتاب‌ها مذکر هستند.
● همیشه شخصیت‌های مذکر، برتر هستند و تعدادشان بسیار بیشتر از شخصیت‌های مؤنث است و اغلب در مقام قهرمان داستان قرار می‌گیرند.

خانواده، فضای داستانی مطلوب (در بیش از نیمی از کتاب‌های مورد بررسی)

● در داستان‌های حیواناتی که لباس بر تن دارند، خانواده به شکل سنتی خود به چشم می‌خورد. این کتاب‌ها نقش‌های دو جنس را بسیار

● کودکان از همان سنین پایین، رفتارهای جنس مربوط به خود را دارند، ولی منشاء این رفتارها را باید در دنیای بزرگسالان جست‌وجو کرد. این دنیا به کودکان تحمیل می‌شود

معرفی می‌شوند، در حالی که کارهای خانم‌ها کم ارزش و حتی پیش پا افتاده نمایش داده شده‌اند و آن‌ها معمولاً فروشنده، معلم، پرستار و خدمتگزار هستند. تصویرگران خانم و آقا، به هیچ وجه از نشان دادن تصاویر تحقیر کننده خانم‌ها به عنوان تعمیرکار دوچرخه، کفاش یا ساعت‌ساز که کار خود را با خلوص نیت انجام می‌دهند، تردید نمی‌کنند.

در موارد دیگر، تصویری ظاهراً باارزش از خانم‌ها نشان داده‌اند: گاوی که خلبان است و فرودی

● دختران ناز نازی، شکمو، خبرچین، جلف و بی‌اراده هستند و اغلب به نظافت و آشپزی می‌پردازند و مامان بازی می‌کنند و داستان‌های عاشقانه می‌سازند

اضطراری دارد، گربه‌های رفاص پشمالو... در تمام ۵۳۷ کتابی که مورد بررسی قرار گرفت، تنها در یک مورد، یک ملکه، فرمانروای سرزمین خود و در عین حال، مادری منضبط و همسری روشن فکر است. شغل پدران کمتر عجیب است. آن‌ها یک کیف کار و از آن مهم‌تر، مبلی اشرافی مخصوص خود دارند که نشان می‌دهد که آقایان، بعد از یک روز سخت کاری، ساعات زیادی می‌توانند روی آن استراحت کنند و همین‌طور حق استراحت هم دارند. کیف در مقابل پیش‌بند قرار می‌گیرد که نماد نقش خانم‌هاست و در وظیفه مادری، کار خانه بی‌وقفه و بدون استراحت خلاصه می‌شود.

نمایش دختران و پسران

● ۶۰٪ کودکان در کتاب‌های تصویری، پسر هستند.

● ۶۰٪ کودکان قهرمان داستان، پسر هستند.

دارند. به نظر می‌رسد که داشتن مسئولیت‌های سیاسی و اجتماعی برای آن‌ها ممنوع است.

خصوصیات شغلی دو جنس

کارهای مردانه، درآمدزا و یا بسیار عالی

نبود، ولی دارای ویژگی خاصی از یکی از جنس‌ها بودند، به کودکان نشان داده شد:

● تصویر یک خرس با ویژگی‌های بیشتر مردانه، ولی با یک پیش بند: ۷۰٪ کودکان، آن را مونث شناسایی کردند.

● تصویر یک خرس با ویژگی‌های بیشتر زنانه، ولی لمیده در یک میبل بزرگ: ۷۰٪ کودکان، آن را مذکر شناسایی کردند.

استفانو، ۷ ساله: «وقتی در خانه‌ایم، بابا تلویزیون می‌بیند و مامان شام درست می‌کند. همیشه همین‌طور است.»

تعدادی از این منتقدین کوچولو، برای تصویر اول، چنین استدلالی داشتند:

«این یک مامان است. چون در داستان خرس‌ها، مامان خرسی همیشه در حال کار کردن است و بابا خرسی استراحت می‌کند.»

و برای تصویر دوم: «این یک بابای لمیده است. میبل همیشه مال باباهاست. من این را در کتاب‌ها دیده‌ام.»

نتیجه

نتایج تحقیق، ثابت می‌کند که دنیای تصاویر کتاب‌های کودکان، از لحاظ جنس تفکیک شده و بیشتر دنیایی مذکر است. با در نظر گرفتن قیمت کتاب‌های کودکان، کتاب‌های بررسی شده تا چند سال آینده نیز در بازار خواهند ماند. اگر آرزو داریم که بینش و رفتار غالب مردم امروز بهتر شود، بدون شک، تبعیض جنسی منعکس شده در کتاب‌ها را نباید از نظر دور داشت؛ چرا که هر یک از آن‌ها در همان عنقوان کودکی، قربانی انحرافی هستند که مسبب آن ادبیات کودکان است.

منبع:

Le sexisme et la littérature de jeunesse

● ۷۸٪ دختران مانند خانم‌ها لباس پوشیده‌اند و حتی گاهی فراتر از لباس خانم‌ها، نوارهای رنگی و انواع زینت‌آلات نیز بر تن دارند.

رفتار دختران و پسران

● پسران اهل دعوا هستند و دختران را عذاب می‌دهند و اغلب خشن، گستاخ، ناسزاگو، مسخره‌کننده و شوخ‌طبعند.

● دختران ناز نازی، شکمو، خیرچین، جلف و

● در تعداد انبوهی از تصاویر که

بررسی شد، تصاویر معرف

نشانه‌های مذکر ۳ تا ۴ برابر

تصاویر دارای نشانه‌های مؤنث

است

بی‌اراده هستند و اغلب به نظافت و آشپزی می‌پردازند و مامان بازی می‌کنند و داستان‌های عاشقانه می‌سازند.

البته، گاهی هم برخلاف این کلیشه‌ها ممکن است به پسرانی مهربان‌تر و دخترانی فعال و روشن‌فکر و حتی دخترانی آزار دهنده‌تر از پسران برخورد کنیم. با وجود این، پسران بیشتر جایزه می‌گیرند و تشویق می‌شوند، ولی از دختران بیشتر توقع می‌رود: آن‌ها بیشتر دستور می‌شنوند، بیشتر از کاری منع و اغلب تنبیه هم می‌شوند. پسران بیشتر با پدر و مادر خود ارتباط دارند و بیشتر از دختران مورد توجه هستند و خواسته‌هایشان بر آورده می‌شود.

برداشت کودکان از کتاب‌های تصویری

یک تست ساده

تصویر حیواناتی که جنسیت آن‌ها مشخص